
III. Sociologia dezvoltării: teoria dependenței

George Poede

Teoria funcționalistă asupra dezvoltării spre un sistem politic modern ca direcție pentru lumea a treia a fost utilizată de o serie de cercetători în așa-numita abordare a subdezvoltării. Starea de sub-dezvoltare nu constituie, în viziunea autorilor teoriei dependenței, un punct de plecare ci o stare finală sau un rezultat al secolelor de exploatare și dominație politică de către puterile europene sau Statele Unite.

Întregul cadru de analiză a teoriilor modernizării a fost criticat ca incapabil de a explica de ce țări din America Latina au încetat să se mai dezvolte din cauza penetrării acesteia de către sistemul vestic. Teoriile analizei comparative adesea neglijează impactul factorului politic internațional în general, și al regimului politic în special asupra stabilității și performanței statului. Așa-numiții **dependencistas** accentuează implicațiile condițiilor economice asupra statului, în mod deosebit, consecințele dezvoltării capitaliste pentru țările din lumea a treia. Cadrul de analiză a deschis un orizont larg asupra consecințelor politice ale creșterii datoriei externe.

Figura cheie ale studiilor noi asupra dependenței este Cardoso Fernando¹ și Enzo Faletto. Spre deosebire de analiza generală a școlii clasice a dependenței, metodologia lui Cardoso este una „structural-istorică”. El utilizează termenul de **dependență** pentru a analiza situații concrete din dezvoltarea lumii a treia și nu pentru a generaliza un model universal al subdezvoltării. Scopul său este acela de a identifica noi situații de dependență, specific istorice, căutând diferențe și diversități. El își pune următoarele întrebări:

- a) cum poate să evidențieze un cercetător caracterul unic al unei situații date de dependență?
- b) care este originea istorică a unei situații de dependență și cum se va schimba?
- c) cum pot actualele situații de dependență să genereze posibilități de transformare?
- d) ce impact va avea o schimbare în starea de dependență asupra dezvoltării istorice a unei țări din lumea a treia.

¹ Cardoso Fernando, Enzo Faletto - *Dependency and Development in Latin America*, Berkeley, University of California Press, 1979.

În al doilea rând, spre deosebire de cercetătorii clasici, Cardoso este mai preocupat de structurile interne ale dependenței decât de cele externe, mai mult de aspectele socio-politice – lupte de clasă, conflicte de grup, mișcării politice – decât de fundamentele economice ale dependenței. Pentru Cardoso, problema dezvoltării nu se poate limita doar la o discuție despre înlocuirea importurilor și nici măcar la o dezbatere despre diferitele strategii ale creșterii în termeni de politici de export, piețe interne și externe sau orientarea economiei.

Principala problemă este legată de mișcările oamenilor, de conștiința propriilor lor interese. Ceea ce este semnificativ pentru Cardoso este „mișcarea”, luptele de clasă, redefinirea intereselor, alianțele politice ce mențin structurile și posibilitățile pentru transformarea lor. Cardoso contribuie la

lupte de clasă
conflicte de grup
mișcării politice

reexaminarea rolului luptelor politice interne în situațiile de dependență, dar evidențiază faptul că relația dintre forțele interne și externe formează un complex ale cărui legături structurale sunt înrădăcinate în coincidențele de interese dintre clasele dominante locale cu cele internaționale confruntate cu cele ale claselor și grupurilor interne dominate.

Spre exemplu, dominația externă apare ca o forță „internă”, prin practicile sociale ale grupurilor locale ce încearcă să întărească interesele externe deoarece ele pot să coincidă cu valorile și interesele pe care aceste grupuri le consideră ca fiind proprii. El numește acest fapt, „internalizarea intereselor externe”.

În al treilea rând, Cardoso vede dependența ca pe un proces de tip **open-ended**. În condiții similare structurale de dependență, există o multitudine de posibile răspunsuri în funcție de mișcările și alianțele interne. Astfel, dacă structurile de dependență delimitează o gamă de oscilații, atunci luptele politice dintre clase, grupuri și stat pot transfigura aceste structuri sau chiar să ducă la înlocuirea acestora. Spre deosebire de școala clasică a dependenței ce oferă o direcție unilineară a subdezvoltării în țările din lumea a treia, Cardoso argumentează că este posibil să existe o dezvoltare **dependent-asociată**, cu forme mult mai dinamice de dependență decât cele ce caracterizează situațiile quasi-coloniale.

Multe din tezele studiilor clasice ale dependenței – dependență externă, economică și subdezvoltare structurală – au fost modificate în lucrările lui Cardoso. Această schimbare în orientare a deschis noi căi de cercetare asupra dezvoltării dependente, reconfigurării căilor de dezvoltare în America Latina prin alianțele politice dintre capitalul local și cel străin, precum și prin instituirea unor regimuri autoritar-birocratice.

Dezvoltare dependent-asociată în Brazilia

În 1964, regimul brazilian a fost răsturnat și înlocuit cu un regim militar. Discuția care a apărut în acel moment, s-a centrat pe natura noului regim militar: cum poate fi interpretat acesta și dacă este doar o altă lovitură ca oricare alta sau reprezintă un nou aspect economic-politic pentru dezvoltarea lumii a treia..

Dintr-o perspectivă clasică a teoriei dependenței, Celso Furtado caracterizează noul regim ca pe un stat militar al cărui scop era asigurarea stabilității sociale în vederea căruia va utiliza toate mijloacele pentru a păstra statu-quo-ul și structura puterii. Modelul economic corespunzător acestui mediu politic era reducerea investițiilor urban-industriale în favoarea producției agricole. Noul regim urmărea o astfel de politică economică stagnantă datorită bazei sale sociale – **oligarhia agrariană**. Deci, noul regim militar nu era altceva decât un instrument al oligarhiei agrare.

Cardoso nu este satisfăcut de interpretarea dată de Furtado noului regim militar. El era preocupat de evitarea modelului normativ în scopul analizei reale a tendințelor existente întrucât se prefiguraseră unele schimbări în cadrul regimului militar:

Capitalismul internațional a devenit interesat în afectuarea unor investiții directe în sectorul manufacturier, înființând fabrici în țările Americii latine. În 1967, apar firme ca Volkswagen, Gillette, Ford, Nestle, Coca-Cola, Shell.

Sectorul anti-populist și tehnocrat a căpătat o influență notabilă în contextul noilor tendințe economice, acesta devenind agentul modernizării economiei și administrației de stat.

Ca urmare a pierderii puterii de către sectorul populist, observă Cardoso, liderii sindicali ce mediaseră între muncitori și stat în perioada precedentă au dispărut total de pe scena politică datorită represiunii politice în condițiile noului regim. Acumularea capitalului impune, între altele, păstrarea la un nivel scăzut a salariilor precum și dezmembrarea organizațiilor politice și a sindicatelor prin intermediul cărora salariații ar fi putut să se opună presiunilor de acumulare a capitalului.

Grupul conducător anterior a pierdut din puterea pe care o exercita în societate întrucât prin acceptarea regimului militar și a acțiunii acestuia de distrugere a sindicatelor și organizațiilor politice, a sprijinit în mod neintenționat bazele sale de expresie politică, alegeri, partide, libertatea de asociere și de formulare a unor noi ideologii.

Modelul dezvoltării asociat-dependente

Cardoso utilizează conceptul de **dezvoltare asociat-dependență** combinând două noțiuni care în general, au apărut ca separate și contradictorii – dependență și dezvoltare. Teoriile modernizării accentuează numai modernizarea și dezvoltarea, în timp ce teoriile

clasice ale dependenței și imperialismului văd relația dintre o țară dependentă capitalistă și una subdezvoltată ca una de exploatare extractivă ce perpetuează stagnarea.

Cardoso afirmă că a apărut o nouă fază ca rezultat al acțiunii firmelor multinaționale, al pătrunderii capitalului industrial în economiile periferice și al noii diviziuni internaționale a muncii.

Într-o anumită măsură a devenit posibilă compatibilitatea dintre interesele corporațiilor străine cu prosperitatea internă a țărilor dependente. În acest sens, este posibilă promovarea dezvoltării. De vreme ce corporațiile străine doresc să producă și să vândă bunuri de consum pe piața internă, interesele lor coincid cu creșterea economică în cel puțin câteva sectoare cruciale ale țării dependente.

Din acest punct de vedere, dezvoltarea implică o articulare clară la conexiunile tehnologice, financiare, organizaționale și de piață pe care numai corporațiile transnaționale le pot asigura.

Astfel, spre deosebire de modelul clasic al dependenței, dezvoltarea asociat-dependență are un anumit dinamism în domeniul industrial. Ea nu se bazează pe ruralizarea produsă în favoarea industrializării și nu va conduce la o structură a exportului bazată doar pe materii prime. Cu toate acestea, Cardoso nu merge mai departe spre școala modernizării, întrucât el subliniază costurile dezvoltării asociat-dependente. Spre exemplu, el arată că dezvoltarea economică rapidă a Braziliei s-a bazat pe un profil regresiv al distribuției venitului, pe o îndatorare imensă, marginalizarea și subutilizarea mâinii de lucru și pe creșterea mizeriei relative. Există limitări obiective ale acestui tip de dezvoltare.

Dezvoltarea dependentă este dezavantajată de lipsa autonomiei tehnologice; ea este obligată să utilizeze tehnologie importată.

Nu are un sector pe deplin dezvoltat al bunurilor de capital. Acumularea, expansiunea, și auto-realizarea capitalului local impune și depinde de un complement dinamic dincolo de frontierele țării.

Tipuri de actori politici

Există **trei tipuri de actori politici** în modelul lui Cardoso: *statul militar* (birocratic-tehocratic), *corporațiile multinaționale* și *burghezia locală* (Brazilia începând cu anul 1964).

Statul militar a stabilit un control strict al executivului prin redefinirea rolului președinției, lărgirea ariei Consiliului Național al Securității, crearea unui serviciu

național de informații și a departamentelor de securitate în toate ministerele și întreprinderile de stat. După realizarea centralizării administrației, statul militar a practicat reprimarea oricărui mod de protest social. Utilizând doctrina securității naționale, statul militar a desființat organizațiile muncitorești și a creat ceea ce politologii au numit „liniștea politică”. Statul militar a încercat să accelereze creșterea economică printr-o combinație de întreprinderilor publice și private și să promoveze ideologia mobilității sociale cu scopul de a „ține deschisă o societate închisă politic”.

Apoi, fracțiunea burgheziei naționaliste locale a fost înlăturată de statul militar și înlocuită de către sectoarele internaționalizate ale burgheziei. Mai târziu, după ce burghezia a pierdut instrumentele sale politice (partide, alegeri, libertatea presei), s-a ajuns la o înțelegere între statul militar și burghezie. Militarii și-au asumat implicit o identitate între interesele economice ale antreprenorilor și interesele generale ale națiunii. Ei au definit niște zone în care capitalul brazilian va fi încurajat în mod preferențial să acționeze. Cu sprijinul statului, posibilități promițătoare pentru burghezie s-au deschis pentru a realiza un profit semnificativ.

În al treilea rând, economia braziliană a fost restructurată în acord cu noile modele de organizare economică internațională. Burghezia braziliană s-a asociat frecvent cu corporațiile transnaționale astfel încât au apărut noi forme de producție.

Pe această analiză, Cardoso a conchis că este rezonabil să se perceapă evenimentul politic din Brazilia din 1964 ca o revoluție:

„O revoluție burgheză economică s-a produs cu ajutorul unei mișcări politice reacționare. Economic, a fost revoluționară în măsura în care a împins burghezia locală să se adapteze la pulsul dezvoltării capitaliste internaționale, stabilind prin aceasta, o subordonare efectivă a economiei naționale față de formele moderne de dominație economică.”

Cardoso, *Associated-Dependent Development: Theoretical and Practical Implications*, în Alfred Stepan, *Authoritarian Brazil*, New Haven, CT: Yale University Press, 1973.

Guillermo O'Donnell: Statul autoritar birocratic în America Latină

În America Latină, statul birocratic autoritar (SBA) a apărut la începutul anilor '70 mai întâi în Brazilia și Argentina apoi în Uruguay și Chile. O'Donnell arată **trăsăturile esențiale ale statului birocratic autoritar**² :

² Guillermo O'Donnell - *Reflections on the Pattern of Change in the Bureaucratic-Authoritarian State*, Latin American Review, nr.8 -1978

- **Dominația birocraților:** pozițiile înalte din guvern sunt ocupate de către persoane care au avut cariere notabile în organizații birocratice cum ar fi forțele armate, sectorul public, firme mari private.
- **Excluderea politică:** SBA închide canalele accesului politic sectorului popular prin represiune sau impunerea unui control vertical de către stat organizațiilor de tip sindical.
- **Excluderea economică:** SBA reduce sau amână aspirațiile de participare economică ale sectorului popular.
- **Depolitizarea:** problemele sociale sunt reduse la cele „tehnice” ce pot fi rezolvate prin planificarea rațională datorată birocraților.
- **Adâncirea dependenței capitaliste:** apariția SBA corespunde unui stadiu al adâncirii capitalismului periferic și dependent în Lumea a treia.

O'Donnell se întreabă de ce statul birocratic-autoritar apare doar în 1960 și nu mai devreme. El consideră că SBA a constituit un răspuns la crizele politice și economice ale capitalismului dependent din America Latină după cel de-al doilea război mondial. În anii '50 multe state latino-americane au adoptat politica substituției importului. În loc de a mai importa bunuri de consum produse în străinătate, statele latino-americane au decis să producă ele însele aceste produse pentru piețele lor interne. În măsura în care cererile interne au fost create de importurile deja practicate anterior și când producția presupunea mici cantități de capital, tehnologie și organizare, atunci politica substituției importurilor a dus la o expansiune a capitalului local și a activităților industriale pe orizontală. Cu toate acestea, expansiunea orizontală a durat puțin timp pentru că au apărut simptomele crizei economice – presiuni asupra balanței de plăți, inflație, redistribuție negativă a venitului, declinul PIB și a ratei investițiilor, fuga capitalului. Aceste probleme economice au condus la activarea politică a sectorului popular. Clasa muncitoare cere un spor la salariu, o inflație mai mică, mai multe servicii guvernamentale, un control mai mare asupra firmelor străine și impozite mai mari pentru cei bogați. Potrivit opiniei lui O' Donnell, mobilizarea politică a fost percepută ca o amenințare față de interesele claselor dominante și pentru cele ale intereselor asociate cu acestea din străinătate. Cu cât mai mare era nivelul amenințării, cu atât mai mult se observa polarizarea și vizibilitatea contextului de clasă în conflictele sociale. Aceasta tinde să producă o mai mare coeziune între clasele dominante, să acorde o mai mare greutate grupurilor radicale din armată și administrație, să promoveze o mai completă subordonare a sectorului mijlociu și să provoace o drastică înfrângere a sectorului popular.

SBA este produsul istoric al acestor crize politice și economice. Înțelegând că expansiunea orizontală a bunurilor industriale de

**adâncirea
industrializării**

consum a atins limitele sale, elitele militare și birocratice încearcă o nouă strategie economică pe care O' Donnell o numește „adâncirea industrializării”. Scopul acestei adânciri constă în producția unor bunuri mai complexe cum ar fi produsele petrochimice, automobile, echipament complex, mașini. Această mișcare spre producția industrială de bază ar genera o industrie mai integrată vertical, cu speranțe de export care să ducă la reducerea problemei balanței de plăți.

În vederea realizării acestui scop, elitele militar-birocratice decid instituirea unui stat birocratic-autoritar care să asigure pacea socială pentru a permite investiții de capital pe scară mare. În comparație cu bunurile de consum, investițiile de capital implică o perioadă mai mare de maturizare, un conținut mai mare tehnologic, management organizațional și un aport mai mare de capital. Nici o corporație nu este dornică să investească atât de mult și în condiții de risc atât de ridicate decât dacă ar exista un grad înalt de siguranță viitoare într-un mediu profitabil. Pentru aceasta, elitele militar-birocratice caută să elimine amenințarea politică ce vine din partea sectorului popular, eliminând liderii acestuia, interzicând grevele, amânând alegerile politice periodice, schimbând organizațiile muncitorești din întreprinderi în organizații controlate de autorități. Excluderea politică a sectorului popular a dus la realizarea „ordinii”, a determinat stabilirea unor condiții necesare pentru stabilizarea relațiilor de dominație, la garantarea predictibilității investițiilor profitabile și la asigurarea unui nou impuls pentru adâncirea structurii producției. Fără această creștere a capacității represive a statului, a controlului asupra societății civile, procesul de adâncire a structurii industriale nu ar fi fost posibil.

Dinamica statului autoritar-birocratic

Dacă statul autoritar-birocratic corespunde unui stadiu al adâncirii industrializării Americii Latine care este atunci dinamica acestuia?

Din punctul de vedere a lui O' Donnell, capitalul internațional este o condiție necesară pentru adâncirea acestui proces, întrucât numai corporațiile transnaționale au capital suficient, tehnologie avansată și echipament modern pentru a participa la acest proces. Pe lângă aceasta, moneda străină adusă de companiile transnaționale contribuie la salvarea imediată a balanței de plăți și demonstrarea sprijinului extern de care se bucură statul autoritar-birocratic.

Astfel, în acest stadiu inițial, statul autoritar-birocratic se află în fața unei probleme de început, aceea de a elimina amenințarea activării sectorului popular, de a asigura un mediu atractiv pentru investițiile de capital. O'Donnell consideră că această sarcină ia un timp însemnat pentru a demonstra capitalului internațional seriozitatea și abilitatea statului de a duce la îndeplinire procesul de adâncire a dezvoltării economico-tehnologice. Pe lângă aceasta, statul autoritar-birocratic trebuie să lupte nu numai împotriva aliaților din sectorul popular dar și împotriva vechilor aliați care sunt deziluzionați de statul autoritar-birocratic. Burghezia națională, spre exemplu, nu este încântată de politica SBA (stat birocratic autoritar) de a elimina subvențiile și tarifele scăzute la produsele importate. Numai atunci când SBA obține sprijinul Băncii Mondiale și a Fondului Monetar Internațional, capitalul internațional poate să vină pentru a investi în industriile de bază.

Elementele distinctive ale *fazei inițiale* sunt:

- Izolarea politică față de sectorul popular;
- Deziluziile aliaților inițiali (părți ale burgheziei naționale);
- Dependența de capitalul internațional;

După ce capitalul străin pătrunde într-o manieră susținută după îndeplinirea condițiilor prevăzute de faza inițială, Statul ba intră în *stadiul de consolidare* în care apare o recuperare în evoluția PIB. Statul autoritar-birocratic are o putere mai mare de negociere și mai mult spațiu pentru acțiune decât înainte de aceasta fază. Din acest moment, statul ba poate să adopte o politică de deschidere selectivă pentru burghezia națională, formând astfel o triadă constând din statul ba, capitalul internațional, capitalul local. Odată cu includerea componentelor private și naționale, Statul autoritar-birocratic poate afirma că reprezintă interesele generale ale națiunii. Noul rol al capitalului internațional și expansiunea statului sunt prezentate ca instrumente pentru atingerea scopului adevărat: grandoarea națiunii în care cei care sunt excluși și reprimăți sunt invitați să participe prin delegare.

Formarea unei triade generează o situație mult mai complexă decât cea existentă înainte. Pe de altă parte, SBA orchestrează în mod activ reintrarea burgheziei naționale, devenind mai naționalist și protecționist, oferă subsidii pentru activitățile economice ale burgheziei și rezervă spații economice pentru aceasta, spații închise capitalului internațional. Astfel, Statul va ajunge să restricționeze capitalul internațional într-un grad aproape de neimaginat în faza inițială. Din punctul de vedere al capitalului internațional, Statul ba continuă să fie garantul politic al ordinii și stabilității necesare investițiilor

profitabile. O'Donnell folosește termenul de *mutual indispensability* pentru a caracteriza relația dintre statul autoritar-birocratic și capitalul internațional în faza consolidării.

La sfârșitul analizei sale O'Donnell indică două evoluții posibile în ce privește colapsul sau transformarea statului.

În prima dintre acestea, multe state autoritar-birocratice nu au nici măcar șansa de a trece dincolo de faza inițială. Spre exemplu Argentina, la doi ani după lovitura militară din 1968 înregistrează primele intrări de capital. La jumătatea anului 1969, manifestațiile populare au demonstrat că statul autoritar-birocratic a eșuat în asigurarea sarcinii sale de garant al păcii și ordinii sociale, stabilității economice. În consecință, fluxul de capital s-a oprit, rezervele internaționale au scăzut, investițiile private în echipamente și mașini s-au redus. În această perspectivă, Argentina este un exemplu de stat în care societatea civilă a demolat un stat care, sub aceste atacuri, a renunțat la caracteristicile sale birocratic-autoritare, devenind mai sensibil la problemele sociale.

În a doua evoluție, după ce statul și-a consolidat puterea, chiar el însuși re-naționalizează, distanțându-se el însuși de capitalul internațional, netezind calea revenirii societății civile și a acapitalului autohton. În acest punct, O'Donnell observă un paradox între statul autoritar-birocratic și democrație. Astfel, un stat autoritar-birocratic eficient poate avea de asemenea capacitatea de a se transforma într-un stat democratic.

Peter Evans: Tripla Alianță în Brazilia

La sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70, Brazilia a înregistrat un miracol economic. Produsul Intern Brut a crescut cu aproape 10% pe an; în această perioadă, producția bunurilor de consum a crescut cu o rată mai mare de 20% pe an, exporturile industriale au crescut cu peste 30% pe an. Cu toate acestea, din 1981 Brazilia a intrat într-o criză socială și într-o perioadă de incertitudine economică. Spre exemplu, Volkswagen do Brasil, profitabilă timp de aproape un sfert de secol, a înregistrat prima pierdere anuală în 1980 și a trebuit să concedieze 3000 de muncitori. Problemele economice au fost translate foarte repede într-o îngrijorare politică.

Care ar fi explicația pentru trecerea de la miracolul economic la incertitudinea economică în numai douăzeci de ani ?

După Evans³, această explicație poate fi găsită în schimbarea mediului extern și în contradicțiile interne de la sfârșitul anilor '70.

În contextul „Triplei Alianțe” – stat, capital multinațional și capital local – și al contradicțiilor interne și externe, dezvoltarea dependentă a Braziliei s-a deteriorat, punând mari probleme conducerii acesteia.

Pentru Evans, dezvoltarea dependentă este un concept contradictoriu pentru că dezvoltarea implică acumularea capitalului în contextul unei diviziuni interne crescândă a muncii, o expansiune a varietății bunurilor care pot fi produse local, mai multă flexibilitate a bunurilor produse pentru piețele internaționale și o vulnerabilitate mai scăzută în raport cu sistemul internațional.

Definită astfel, **dezvoltarea este opusă dependenței**. În Brazilia, dezvoltarea a fost legată de o dependență continuă față de capitalul internațional. Tripla Alianță dintre capitalul transnațional, capitalul local și fracțiunea antreprenorială a permis dezvoltarea dependentă.

Într-o anumită măsură, partenerii alianței au avut beneficii reciproce. Corporațiile transnaționale au fost atrase pe piața braziliană de climatul favorabil pentru investiții reflectat în control strict al pieței muncii, subvenții generoase pentru investitori, protecția celor ce produc în plan local față de cei ce fabrică produsele lor în alte țări. Companiile transnaționale au trebuit să-și modereze măsura în care au dat prioritate acumulării globale în raport cu acumularea locală trebuind să împartă controlul managerial și pe cel de proprietate cu partenerii locali. Capitalul privat local a beneficiat de același climat investițional, a avut acces la împrumuturi cu dobândă mică și au monopolizat unele nișe cum ar fi asigurările și băncile comerciale. Cu toate acestea, capitalul local a fost protejat într-o măsură limitată, iar denaționalizarea unor industrii și distrugerea anumitor segmente ale capitalului local au reprezentat prețul pe care capitalul local a trebuit să-l plătească pentru aranjamentul profitabil cu firmele transnaționale. Cu toate acestea, colaborarea din cadrul triplei alianțe nu a rămas fără conflicte interne. Nici statul și nici capitalul local nu a dorit ca firmele transnaționale să câștige prea mult control asupra economiei Braziliei. În al doilea rând, capitaliștii locali erau speriați de faptul că întreprinderile de stat vor folosi pârghiile lor legale și financiare pentru a pune stăpânire pe teritoriul industrial al capitalului privat. În al treilea rând, firmele transnaționale știau

³ Peter Evans - *State, local and multinational Capital in Brazil: Prospects for the stability of the „Triple Alliance” in the Eighties*, 1983

că se află într-o situație de risc; ei erau singurii care investiseră o mare cantitate de capital și tehnologie, motiv pentru care sufereau pierderi imense dacă ar fi apărut schimbări în regulile triplei alianțe. Pe lângă aceste elemente, pot fi menționați doi factori importanți: *sacrificiile populației și climatul internațional favorabil*. Interesele unei largi părți din populația braziliană au fost sacrificate în timp ce PIB-ul a crescut la un nivel record, salariile reale ale muncitorilor au scăzut.

Ce anume a determinat trecerea de la miracolul economic la incertitudinea economică și politică? **Doi factori** explică această tranziție:

- Schimbarea mediului extern;
- Contradicțiile interne ale Braziliei la sfârșitul anilor '70;

Evans observă că recesiunea de la sfârșitul anilor 1974-1975 a schimbat natura piețelor de credit și de capital; ca urmare mediul extern s-a schimbat, ca de altfel și optimismul pe termen lung al investitorilor și fluxurile de capital spre Brazilia. În 1973 influxul de capital a fost de două ori și jumătate mai mare decât transferurile de capital. La sfârșitul anilor 70 plecarea profitului s-a dublat și chiar triplat față de momentele inițiale ale acestui proces, aceeași formă căpătând și creditul de capital care și-a mărit rata dobânzii. În 1979, serviciul datoriei se ridica la 95,5% din noile surse de finanțare obținute.

Consecințe ale schimbării mediului extern :

- Reducerea flexibilității statului brazilian în tratarea conflictelor cu ceilalți doi parteneri din alianță;
- Limitarea capacității sale de răspuns față de creșterea presiunii interne pentru redistribuirea veniturilor;
- Limitarea posibilității sale de a folosi creșterea internă ca solvent al tensiunilor interne.

Astfel, schimbările intervenite în mediul extern au determinat o nouă dinamică politică și economică internă.

Amplificarea contradicțiilor interne:

- Nevoia de finanțare a proceselor economice interne determină statul să facă noi concesiuni companiilor transnaționale, punându-le în conflict cu capitalul local;
- „Rebeliunea antreprenorială” cu rol proeminent al burgheziei locale în lupta politică de influențare a deciziilor politice ale statului;

- Statul se află sub o dublă presiune: pe de o parte, el nu poate ignora rebeliunea antreprenorială întrucât câștigarea suportului capitalului local este necesar menținerii legitimității, altfel s-ar vedea confruntat cu dificultăți în imaginea de garant al intereselor generale ale națiunii. Acuzat de vinderea națiunii către interesele străine, statul ar pierde suportul militarilor. Pe de altă parte, orientarea statului într-o direcție naționalistă ar pune în pericol relațiile cu corporațiile transnaționale care s-ar îndoi de climatul viitor favorabil investițiilor, ar suspenda planurile viitoare pentru investiții și ar reduce exportul, iar statul ar pierde accesul la noi credite precum și legăturile pe piața internațională.

Care ar fi opțiunile care s-ar afla la îndemâna statului ?

Mai întâi, statul ar putea încerca să subvenționeze atât capitalul local cât și pe cel străin, numai că această strategie este foarte costisitoare așa cum s-a dovedit în punerea sa în practică pentru că generează inflație, iar firmele capitalului local ar putea utiliza subvențiile mai mult pentru extragerea unor câștiguri personale decât ca mijloc de revitalizare economică.

În al doilea rând, statul se poate orienta spre capitalul de stat, vânzând întreprinderile sale sectorului privat. Nu numai că privatizarea este atractivă pentru capitalul local și internațional, dar nici nu solicită cheltuirea unor resurse din partea statului. Evans crede că privatizarea nu este o bună soluție la dilema statului pentru că ar slăbi sectorul de stat și posibilitatea statului de a sprijini capitalul local, ar submina rolul statului în preluarea tehnologiei avansate și ar descrește capacitatea statului de a atrage investițiile internaționale.

În al treilea rând, statul poate să impună sacrificii suplimentare majorității excluse a populației, asigurând o condiție a muncii și mai favorabilă pentru acumularea capitalului. Aceasta nu este o soluție fezabilă întrucât poate declanșa un val de proteste din partea muncitorilor deja lipsiți de mijloace de exprimare politică și de apărare a intereselor lor vitale.

Așa cum se poate observa, statul are la dispoziție puține opțiuni. Într-un scenariu pesimist, țara se poate confrunta cu reducerea investițiilor directe, cu dispariția dorinței

burgheziei locale de a mai risca noi investiții, cu întreprinderi de stat blocate de inflație și programe de privatizare. Economia ar putea intra într-un colaps. S-ar instaura atunci o conducere civilă care ar putea fi forțată să preia responsabilitatea impunerii politicii de austeritate a FMI-ului. Într-un scenariu optimist, dificultățile curente ar împinge țara spre un model de redistribuire cu creștere. Statul va investi în sectorul serviciilor publice și în salarii. Scenariul este atractiv din punctul de vedere al echității, dar ar determina opoziția capitalului autohton și străin. Într-un scenariu apocaliptic, fracțiunea dură a militarilor ar închide procesul electoral, și-ar impune propriul candidat la președinție, ar asuma puterea. Scopul său ar acela de a păstra structura existentă a puterii precum și privilegiile. Este o soluție improbabilă dată fiind preocuparea pentru pragmatism dovedită până atunci.

Set By T-D1 (yth_1100ro@yahoo.com)